

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Forserums kyrkogård

*Forserums socken i Nässjö kommun
Jönköpings län, Växjö stift*

Rapport, foto och ritningar: Anette Lindgren, Jonas Haas
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryckning och distribution: Lena Sletteberg

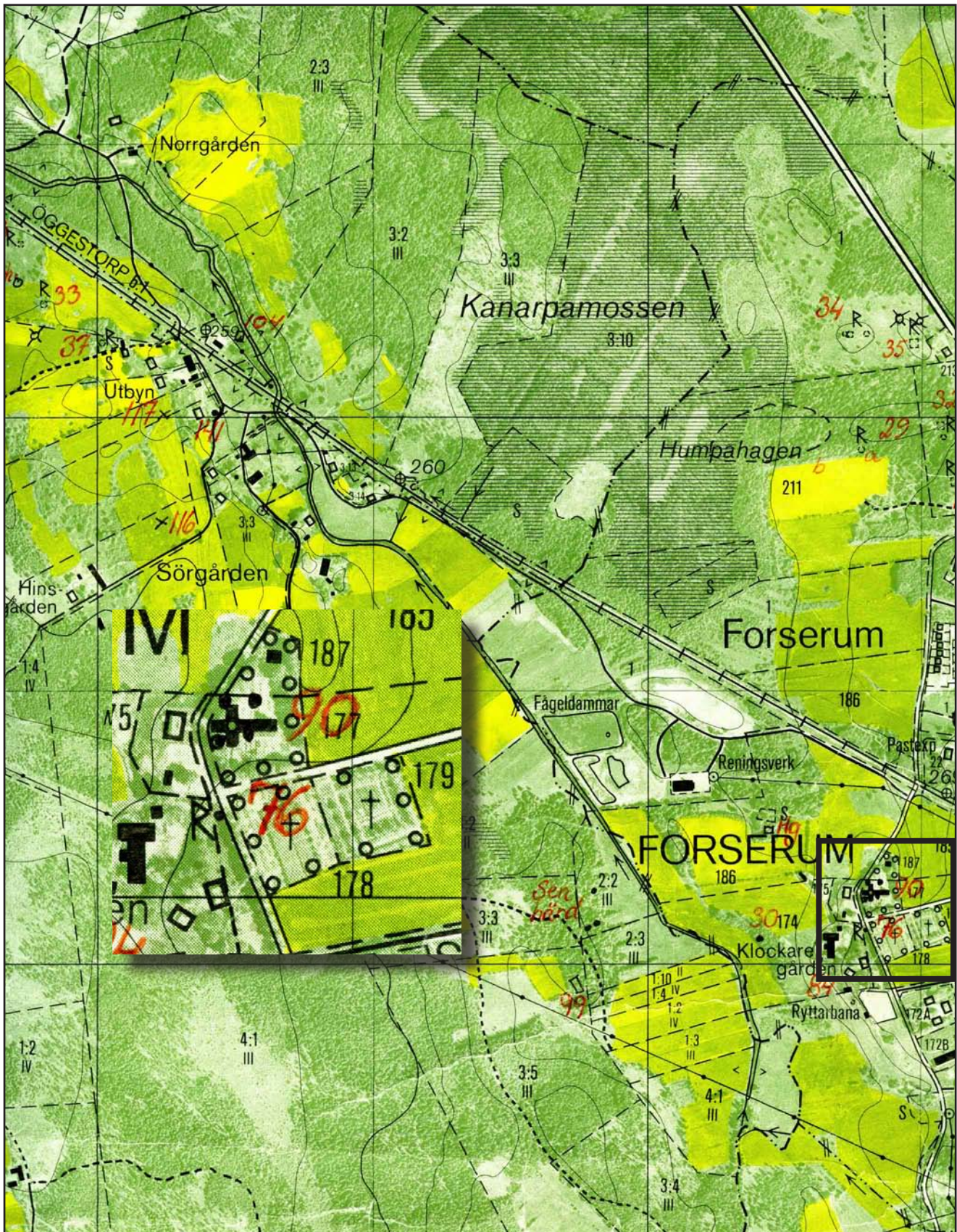
Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd: Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2008

Innehåll

Inledning	5
Allmän kyrkogårdshistorik	7
Sammanfattande beskrivning	11
Forserums kyrkogård	12
Händelsehistorik	15
Beskrivning av kyrkogården idag	16
Beskrivning av enskilda kvarter	19
Kvarter A	19
Kvarter B	20
Kvarter C	21
Kvarter D	22
Kvarter E	23
Kvarter F	24
Kvarter G	24
Område H	25
Kulturhistorisk bedömning och karaktärisering av kyrkogården i sin helhet	27
Att tänka på i förvaltning av kyrkogården:	29
Referenser.	30
Tekniska och administrativa uppgifter	30

Utdrag ur ekonomiska kartans blad Kanarp 6E 9d 1990.

Inledning

Bakgrund

På uppdrag av Växjö stift genomför Jönköpings läns museum en kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar inom stiftets del av Jönköpings län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2006 och det beräknas avslutas under år 2008. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna som är i drift samt ödekyrkogårdar. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

Den stiftsövergripande inventeringen syftar till att lyfta fram kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden, att få en överblick av stiftets kyrkogårdar samt att sammanställa den enskilda kyrkogårdens historia. Inventeringen är avsedd att utgöra ett underlag i församlingens förvaltningsarbete och i de vård- och underhållsplaner som församlingarna arbetar med att ta fram. Inventeringarna ska vidare kunna användas i handläggningen av kyrkoantikvariska ärenden och för att bedöma var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning

Rapporten omfattar en historik över kyrkogården, beskrivning av de olika kvarteren, fotografier och en kulturhistorisk karakterisering och bedömning. Arbetet har varit uppdelat i en fältedel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått genom har främst varit Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv, Antikvarisk-topografiska arkivet i Stockholm (genom kopior hos länsstyrelsen) samt Jönköpings läns museums arkiv. I möjligaste mån har också samfälligheternas eller församlingarnas egna arkiv använts. Utöver arkiv har uppgifter hämtats från befintlig litteratur däribland hembygds litteratur. Äldre fotografier har också använts för att kunna tolka händelser i kyrkogårdens historia. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens historia. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast ett litet antal bilder använts i rapporten. Växjö stift, respektive församling, samt läns museet har rätt att fritt bruka fotografierna. För varje kyrkogård görs en kortfattad beskrivning av kyrkomiljön och en mer omfattande beskrivning av kyrkogården och samtliga kvarter. Vidare görs kulturhistoriska bedömningar över varje kvarter och en sammanfattande över hela kyrkogården där de kulturhistoriska värdena lyfts fram.

Den kulturhistoriska bedömningen görs i samarbete med representanter från Växjö stift, Länsstyrelsen i Jönköpings, Kalmar och Kronobergs län samt läns museerna i Kalmar och Växjö. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Den kulturhistoriska bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda gravstenar utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort. Inför varje planerad förändring eller större underhållsåtgärd som påverkar det kulturhistoriska värdet skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen. Varje ärende behandlas där från fall till fall. Utifrån den kulturhistoriska värderingen och karakteriseringen tas beslut om vilka åtgärder som är berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarierna Anette Lindgren och Jonas Haas vid Jönköpings läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Jönköpings läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Allmän kyrkogårdshistorik

Så gott som alla våra landsortskyrkogårdar är jämnåriga med den första kyrkan på platsen. I de flesta fall betyder det att de är medeltida och efter flera hundra år av obruten kontinuitet är de också fortfarande i bruk. Från medeltidens kyrkogårdar finns dock väldigt litet bevarat. De viktigaste förändringarna som kristendomen införde gällande våra begravnings seder är att platsen för begravingarna skulle vara vigd och inhägnad. Den medeltida inhägnaden kunde bestå av en stenmur men vanligare var att den var uppförd av timmer, bogårdsbalken. Till den typiska bilden av en medeltida inhägnad kyrkogård hör även stigluckan som både hade en symbolisk som praktisk funktion som port till den vigda jorden.

Den medeltida kyrkogården saknade ett tydligt system med gångar och kvarter. Man fortsatte dock den förkristna sedvänjan att gravsätta folk efter deras gårds- eller bytillhörighet, antingen i smala tegar eller i kvartersliknande grupper. Till ovanligheterna hörde att man satte en vård över graven, som istället endast markerades av en jordhög. Om en vård sattes upp var den av trä, undantagsvis av sten eller smide. Det var också vanligt att man använde sig av kyrkogården på ett nyttobetonat sätt, nämligen som betesmark. Det ingick troligen i många klockares löneförmåner att ha sina djur betandes på kyrkogården.

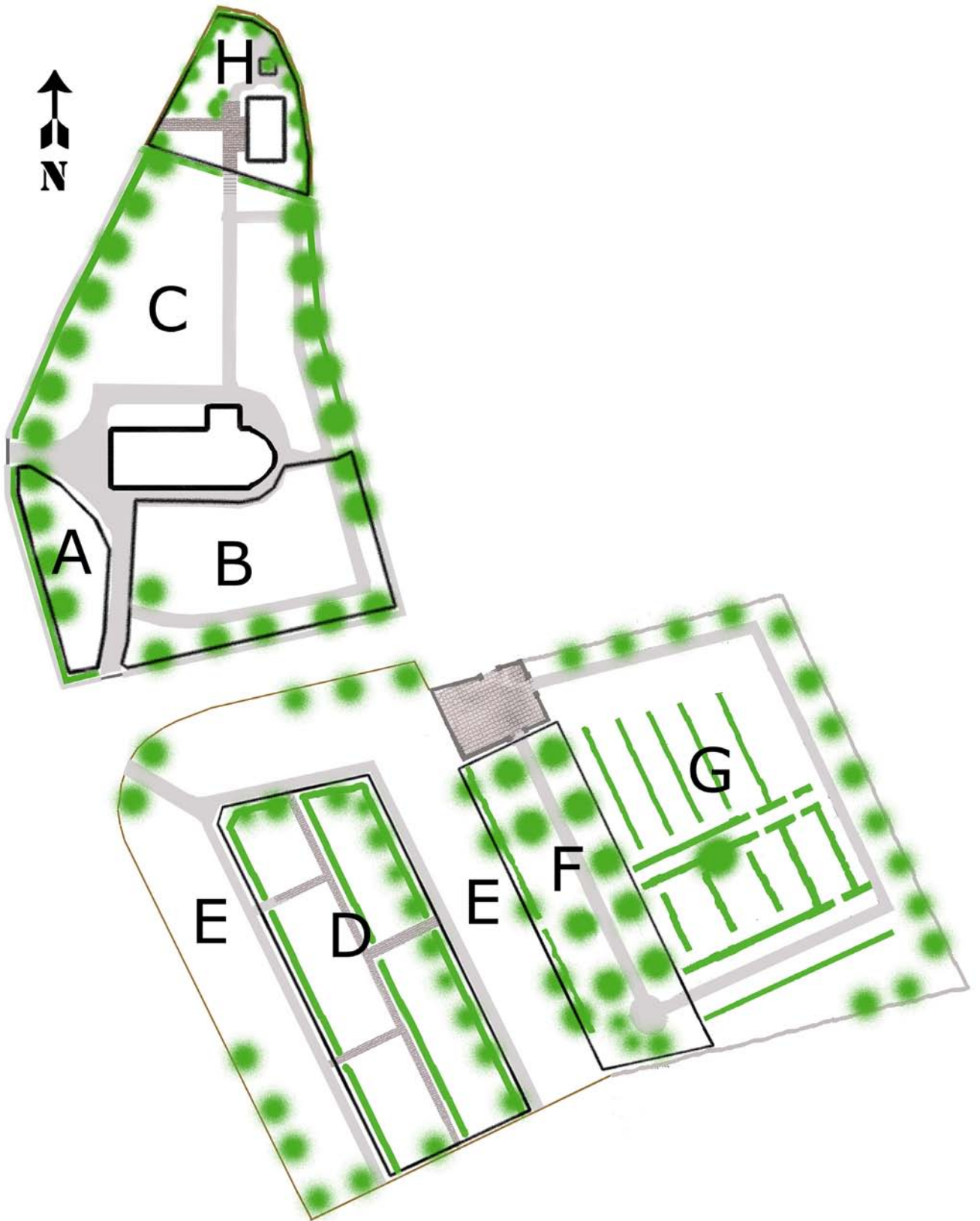
Den medeltida kyrkogårdens utformning levde kvar väldigt länge, och påminde mest om en äng med små gravkullar och enstaka spridda vårdar. I stort sett börjar förnyelsen under 1800-talets början men ännu i början av 1900-talet kan man se en typisk medeltida karaktär på många landsortskyrkogårdar. Förnyelsen börjar i städerna, genom att gravsättningar på stadskyrkogårdarna förbjuds av hygieniska skäl. Enligt en kunglig förordning från 1815 måste begravingar innanför stadskärnan upphöra och begravningsplatser – utan andra kyrkobyggnader än t ex gravkapell – anläggas utanför stadsbebyggt område. Vidare skulle staten genom Överintendentsämbetet ansvara för att de blev prydligt och hälsosamt anlagda. Runt om i landet anläggs begravningsplatser precis utanför stadskärnorna under de första decennierna av 1800-talet. De anläggs med symmetriska gångsystem och kvartersindelningar, trädplanteringar för att förbättra luftkvaliteten och stenmurar med smidesgrindar. I de arkitektoniskt anlagda begravningsplatserna exponerades vissa gravar tydligare än andra. Att begravas utifrån vilken gård eller by man hörde till ersattes nu av så kallade köpegravar och allmänna gravar. Detta var en social indelning där de som ville och hade förmåga att köpa sin gravplats både fick en större sådan för hela sin familj och en bättre placering utmed gångar eller nära entréerna.

Köpegravarna anlades med grusbäddar och stenramar och senare även häckomgårdningar. Andra begravdes kostnadsfritt utmed den allmänna linjen där man gravsattes i en kronologisk ordning, tätt intill den som hade begravts före och oberoende om ens man eller hustru eller övrig familj låg på annan plats. Gravvårdarna var oftast mycket små och oansenliga.

Trädkransen introduceras först på städernas begravningsplatser men når under 1800-talets slut även allt fler landsortskyrkogårdar. Då introduceras också de typiska sorgeträden med hängande växtsätt. I början av 1900-talet planläggs även kyrkogårdarna på landsorten i kvarter med symmetriskt lagda gångar, grusbäddar på gravarna och välklippta häckar eller stenramar runt om. Indelningen av kyrkogården mellan köpegravsområde och allmänt område speglar ett socialt uppdelat samhälle. Företeelsen levde kvar till in på mitten av 1900-talet (upphörde officiellt 1964) och ersattes då av kvarter med gravar i långa rader längs med rygghäckar. Samtidigt började man av rationella skäl ta bort stenramar, häckomgårdningar och grusbäddar för att ersätta det med gräsmattor. Den sociala utjämnningen av ståndssamhället avspeglas på kyrkogårdarna genom allt mer enhetliga gravvårdar utan titlar, oftast utförda i det liggande formatet 60x80 cm.

Från och med 1980-talet blir gravvårdarna återigen mer individualiserade. Idag ser vi en mångfald olika former på gravstenar från liggande naturstenar till mer fantasifullt utformade vårdar. Den ökade individualiseringen under 1900-talets slut speglas också genom de många olika begravningsformer som idag erbjuds. Förutom kistbegravning och urngravar med personliga vårdar, erbjuds också minneslundar för askor som grävs ner anonymt utan plats för namn men med gemensam plats för blommor, askgravlundar med en ofta konstnärligt utformad gemensam plats för namn och smyckning, kistminneslundar där kistor begravs anonymt och utan plats för namn, samt kistgravlundar där kistor begravs anonymt men där det finns en gemensam plats för namn och utsmyckning. Till detta kommer också de muslimska områdena, som ännu främst förekommer på stadskyrkogårdarna.

På 1920-talet började en ny typ av begravningsplats att anläggas, nämligen skogskyrkogården. En av de tidigaste i landet var skogskyrkogården i Skillingaryd från 1922. Dessa präglas av friväxande träd ur det naturliga beståndet, endast sällan eller i begränsad omfattning planterade kultiverade träd.

Sammanfattande beskrivning

Forserums kyrkogård har anor tillbaka till 1100- eller 1200-talet, då socknens första kyrka uppfördes. Kyrkogårdens äldsta delar utgörs av området närmast runt kyrkan samt de södra kvarteren. Från den äldre tiden finns en handfull museivårdar (1600-tal), placerade nära kyrkans västentré. Den första dokumenterade utvidgningen skedde åt norr år 1886. Strax därefter, år 1900, invigdes en helt ny del söder om Kyrkvägen. Denna är i sin tur utvidgad åt öster omkring 1950. Under mitten av 1960-talet anlades området med begravningskapell norr om kyrkogården, kompletterat med minneslund under senare tid. De olika delarna har sin egen karaktär.

Gamla kyrkogården är omgiven av kraftiga kallmurar och har en trädkrans av hög ålder, smidesgrindar och grusgångar. Kvarteren är oregelbundet formade och har tidigare dominerats av köpegravar med påkostade vårdar, grusbäddar och stenramar. Denna karaktär är till stor del förlorad i och med de gallringar och förenklingar som gjorts under de senaste decennierna och idag finns bitvis stora luckor i gravraderna.

Den nya kyrkogården söder om Kyrkvägen är mer regelbundet planerad. De olika delarna, från 1900 resp. 1950, är tydligt avgränsade. Den äldre delen är ursprungligen uppdelad i ett område för familjegravar och ett för allmänna linjen. Den är idag delvis förnyad med moderna familjegravar av standardformat. Den yngre delen från 1950-talet är planerad med en utpräglad rumslighet där grönskan är ett viktigt arkitektoniskt inslag. Gravvårdarna följer efterkrigstidens ideal.

Forserums kyrkogård

Kyrkan och kyrkomiljön

Forserums socken är en höglänt och kuperad skogsbygd med inslag av myrmarker. Fornlämningarna visar att bygden brukats sedan yngre stenålder. Sockennamnet förekommer första gången i skrift 1337. Genom socknens norra del löper sedan gammalt landsvägen Jönköping-Eksjö. Fram till 1900-talets pastoratsregleringar var Forserum annex till grannförsamlingen Järsnäs i norr.

1864 öppnades järnvägssträckan Nässjö-Tenhult (på linjen Nässjö-Jönköping) för trafik. Mark hade upplåtits ett stycke utanför kyrkbyn, där stationen kom att byggas. Ett stationssamhälle började sakta växa fram och expanderade kraftigt i och med grundandet av en bobinfabrik vid stationen 1873. Stationssamhället kom att ersätta kyrkbyn som sockencentrum och byggdes ut med skola, affärer och flera småindustrier. Mellan 1890 och 1951 var det ett municipalsamhälle.

Kyrkbyn ligger på en uppodlad liten grusås i socknens norra del, strax väster om samhället. Kyrka och kyrkogård ligger vid östra sidan av en bygata med den gamla sockenstugan, numera församlingshem, på motsatt sida. Detta är en tvåvånings timmerbyggnad från 1878 med rödfärgad locklistpanel och sadeltak med enkupigt lertegel. 1990 gjordes en tillbyggnad åt söder, ritad av Hammarströms arkitektkontor i Nässjö. Den utgörs av en envåningslänga i samma stil som sockenstugan, men med en glasad förbindelsegång. Norr om sockenstugan är en asfalterad parkering. Söder om sockenstuga och kyrkogård finns ett par gårdar, bl.a. Klockaregården.

Forserums kyrka är en vitpustad salkyrka med spåntäckta tak. Kyrkans är sannolikt uppförd under 1100-talets andra hälft eller 1200-talets första. Det ursprungliga långhuset byggdes ut (förlängdes) och fick ett fullbrett rundat kor år 1781. Tornet i väster är från 1902 (omdanat 1935) och i norr uppfördes en sakristia år 1935. Interiören präglas i hög grad av den öppna romanska takstolen i kyrkans västra hälft. Inredning och föremål har kontinuerligt tillförts kyrkan under århundradenas lopp. Arkitekt Erik Lundbergs restaurering 1935 har haft stor betydelse för kyrkans nuvarande harmoniska utseende.

Kyrkogården delas i en äldre nordlig del och en yngre sydlig del av en mindre vägsträckning som löper in till samhället. Den gamla kyrkogården har en oregelbundet trekantig form med kyrkan på mitten, riktad mot öster. Den yngre delen är närmast kvadratisk och är utvidgad åt väster.

Kyrkan från sydost

Församlingshemmet väster om kyrkan

Kyrkogårdens historik

De äldsta uppgifterna om Forserums kyrkogård härrör från 1680-talet, men kyrkogården har med all säkerhet medeltida ursprung. I de äldsta noteringarna berättas om en klockstapel, som vid denna tid restes sydväst om vapenhuset som ersättning för en äldre. Den nya stapeln uppges ha varit 21 meter hög och uppfördes för insamlade medel. Smeden Gudmund i Tryggarp smidde spirans flöjel samt axeln och kedjan till klockupphängningen. Enligt uppgift (i Sveriges bebyggelse, 1956) skall även de nuvarande kyrkogårdsgrindarna i väster vara tillverkade av Gudmund i Tryggarp, vid samma tid. Inskriptionen på grindarna ger dock året 1837, så de är antingen tillverkade eller omgjorda då.

Kyrkogården utvidgades åt norr 1886, och med en helt ny del åt söder år 1900. Klockstapeln skadades av ett åsknedslag och revs år 1902. Stapeln ersattes inte, istället byggdes kyrkan ut med ett klocktorn i väster.

1934 planerades ett statskommunalt reservarbete med att lägga ut grusgångar inom två gravkvarter. Samma år ritades ett förslag till bisättningsrum av Ernst Rudell. Det verkar dock ha dröjt till åtminstone 1940-talets andra hälft innan bårhuset blev byggt, efter flera omarbetningar av ritningarna. Bårhuset var konstruerat som en jordkällare och placerat i den norra kyrkogårdsmuren. Det är borta idag.

Ur en beskrivning av kyrkogården från 1949 kan noteras att bruket med gravkullar praktiskt taget var försvunnet, gravplanen gjordes utslätad och belades med grus (singel) eller gräsbädd. Kyrkogården var planterad med lönn, ask och hägg, samt häckar av syren, kargan och hagtorn.

Kring 1950 utvidgades den södra kyrkogården med en lika stor del åt öster. Utvidgningen ritades av stadsträdgårdsmästaren i Jönköping, I. Andersson. Av ritningarna går bl.a. att utläsa att vattenkar från Nävevarn köptes in, samt nya bänkar.

Begravningskapellet, omgiven av liten parkanläggning, uppfördes under mitten av 1960-talet. Anläggningen ritades av Jönköpingsarkitekten Lars Stalin. Bårhuset är konstruerat med en gjuten sula, grundmur av betongsten, väggar av hårdbränt fasadtegel och ett skiffertäckt tak. Snickerier är av furu, plåtarbeten av koppar. Minneslunden vid kapellet har ställts i ordning vid ett senare tillfälle. Trästaketet kring västra delen av den nya kyrkogården (1900) är av samma utformning som det kring kapellet, varför man kan anta att

Kyrkan ligger högt på en kulle, omgiven av ett gammalt odlingslandskap.

det tillkom vid samma tid.

1970 beslöts att sätta upp två par nya fristående lyktstolpar vid södra och västra entréerna till den äldre kyrkogården. Lyktorna var från AB Westal, modell 254 S. 1976-77 skedde den senaste restaureringen av kyrkan. För programmet svarade Skarrie Strengberg arkitektkontor, Jönköping. Nya granittrappor inbegreps även i programmet. Marken framför korporten jämnades så porten kunde fungera som handikappentré.

Under 1990-talet lades ett antal av grusgångarna igen, 3-4 gånger på delen från 1900 och ett helt gångsystem på delen från 1948. En diskussion om att flytta/ta bort ett större antal stenar (på gravar med gravrätt som gått ut) inleddes vid sekelskiftet 2000. Ekonomiska besparingar och en mer rationell skötsel kom att ställas mot kulturhistoriska, miljö- och upplevelsemässiga värden. Diskussionen rörde främst den äldre delen av kyrkogården, runt kyrkan. År 2007 är ett flertal stenar borttagna från sin ursprungliga plats och tillfälligt placerade längs den södra muren. Planen är att de flesta skall kasseras.

Händelsehistorik

1680-talet

Den sista klockstapeln byggdes. Nya smidda kyrkogårdsgrindar.

1886

Kyrkogården utvidgades norr om kyrkan

1900

Ny kyrkogård söder om Kyrkvägen.

1902

Kyrkan fick ett kloktorn i väster, klockstapeln revs

1940-talets andra hälft;

Ett bisättningsrum uppfördes i den norra kyrkogårdsmuren

1950 ca

Utvidgning av södra kyrkogården, åt öster

1960-talets mitt:

Begravningskapell med anläggning ersatte bisättningsrummet norr om kyrkan

1970

Fristående lyktstolpar vid södra och västra entréerna till den äldre kyrkogården.

1976-77

Nya granittrappor till kyrkan, marken framför korporten jämnades

1990-tal

Ett antal grusgångar lades igen på den södra kyrkogården

2000-2007

Ett större antal gravstenar tas bort (p.g.a. utgången gravrätt)

2001 ca

Den södra entrén till gamla kyrkogården ändrades

Successiva förändringar under 1900-talets andra hälft: gravar med grusbäddar har blivit väsentligt färre, grusbäddar har ersatts med gräs. Häckomgärdningar och stenramar kring gravar har tagits bort. Flera grus- och stengångar har lagts igen.

Kyrkan från sydost. Muren är täckt med sedum och trädkransen har hög ålder.

Gamla kyrkogårdens mur åt väster. Muren är låg i denna del och omgärningen kompletteras med syren.

Nya kyrkogårdens östra del, med kallmur mot en jordvall och en ganska ung trädkrans.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Forsserums kyrkogård är uppdelad i två delar, en äldre del närmast kyrkan, och en yngre del från år 1900 söder om kyrkan och därmed mellan gamla kyrkvägen in till samhället Forsserum.

Gamla kyrkogården präglas av familjegravar från 1900-talets förra hälft, oregelbundet formade kvarter med gravar delvis inramade av äldre stenmurar och en trädkrans av hög ålder. Kyrkogården har medeltida kontinuitet. I norra delen finns yngre askgravar samt en minneslund och ett gravkapell. Kvarteren på gamla kyrkogården har förnyats kontinuerligt och är idag relativt uppblandade, undantaget kvarter A i sydvästra delen som är ett välbevarat högreståndskvarter med påkostade familjegravar. På övriga kvarter har utgallring skett relativt hårt och det finns idag stora luckor i gravraderna.

Den nya kyrkogården söder om Kyrkvägen är mer regelbundet planerad och anlades på jungfrulig mark år 1900. Denna har i sig utvidgats mot öster omkring 1950. De olika delarna är tydligt avgränsade. Den västra delen från 1900 är ursprungligen uppdelad i ett område för familjegravar och ett för allmänna linjen. Den yngre delen från 1950-talet präglas främst av rygghäckar med moderna vårdar. Dessa olika delar är idag fortfarande tydligt avgränsade, även om de äldre delarna delvis har förnyats med moderna familjegravar av standardformat.

Omgärning

Gamla kyrkogården omges av en stenmur, kallmurad med kluven gråsten. I väster, norr och öster följs muren dessutom av en syrenhäck, förutom av trädkransen. Åldern är okänd, men kyrkogården har troligen utvidgats vid flera tillfällen. Skarvar mellan olika åldrar är dock inte synliga. Minneslundan i norr omges av ett enkelt utformat trästaket, brunlaserat av stående brädor med en kantigt rundad avslutning.

Den nya kyrkogården omges dels av ett trästaket (första utvidgningen 1900) och dels en stenmur (östra delen). Trästaketet är av samma enkla utformning som det kring minneslundan. Murarna kring den östra delen är kallmurade av kluven gråsten och konstruerad med en jordvall inåt kyrkogården. Vallen är på några sträckor kompletterad med en låg stenkant inåt kyrkogården. Trädkransen av rönn är placerad i mötet mellan vallen och marken.

Ingångar

Gamla kyrkogården har tre ingångar. Huvudingång finns i väster mitt framför kyrkans huvudentré. Den består av ett smitt grindpar, enligt inskription på grinden nämns att grindarna sattes på plats 1837. Grindstolparna, som troligen är av sandsten, har ett välvt överstycke och bär inskriptionen 1836. Grindarna vid södra ingången är snarlika de västra men är utförda som kopior av dessa 1915, enligt inskription på ena grindstolpen. Denna grind har troligen breddats i senare tid. Den norra ingången är egentligen en genomgång från minneslundan och gamla kyrkogården, men även minneslundan har en ingång från vägen i väster, i form av en modern dubbelgrind av trä.

Nya kyrkogården har två ingångar. I nordvästra hörnet av kyrkogården sitter en dubbelgrind i smide med sirligt utformad dekor av smala järnband. Grindstolparna av huggen sten är enkelt utformade och bär årtalet för invigningen, "ÅR 1900". På utsidan av stolparna sitter gamla oanvända fästen i järn, vilket kan tolkas som att det ursprungliga staketet var av annan sort.

Den andra ingången ligger mitt på den norra sidan av nya kyrkogården och tillkom vid utvidgningen ca 1950. Vid entrén finns en liten förgård, omgärdad av kraftiga, cementfogade murar av kluven gråsten med slåthuggna överliggare. Smidesgrindarna är tidstypiskt enkla i sitt uttryck och de kraftiga murade grindstolparna har kopparklädda krön.

Vegetation

På gamla kyrkogården är växtligheten koncentrerad till trädkransen. Denna består av stora och välväxta träd av främst lönn, med inslag av lind och ask. Träden är jämgamla. Under trädkransen står längs vissa murpartier stora syrenhäckar.

Runt kapellet/minneslundan i norr står en ung trädkrans av björkar, samt en häck av syren. Några buskplanteringar finns också, främst med rosenbuskar (vresrosor och parkrosor).

Den yngre kyrkogården söder om Kyrkvägen tillkom 1900 och utvidgades till nästan dubbel storlek omkring 1950. Den ursprungliga (västra) delen har en trädkrans av hamlade lönnar. En platå, kantad med spireabuske och rönnar, reser sig mitt på kyrkogårdsdelen. Uppe på platån finns rygghäckar av ölandstok i två rader. Gränsen mot utvidgningen i öster markeras fortfarande av en buskplantering i en linje samt av bevarade träd i den gamla trädkransen.

Utvidgningen österut är planterad med ett system av höga rygghäckar, främst av ölandstok och spirea (bukett- och rosenspirea). Trädplanteringen är relativt ung, från omkring 1950, och består av en trädkrans av rönn, en allé av hängbjörk, tujaplantering vid en

Grind från 1836 (mot kyrkans västentré)

Grind från 1900 (kvarter E i bakgrunden)

Grind från 1915 (kvarter A i bakgrunden)

Grind från 1948 (kvarter F)

Grind från kapellet (område H)

Familjegravar på gamla kyrkogården. De flesta har blivit förenklade med endast vårdstenen bevarad. Många gångar har sätts igen med gräs.

Karaktäristisk vårdtyp för Forserums kyrkogård, låg stenram med förhöjd plakett. Här med hel bevarad ram och grusbädd.

Typisk gravvård från 1900-talets andra hälft, en kvadratisk sten med liten plantering, på den nya kyrkogården

viloplats samt ett solitärt körsbärsträd. Intrycket är påtagligt lum-migt, trots att grönskan decimerats sedan invigningen. Trädkransen är kraftigt utglesad åt söder, allén saknar ett av ursprungligen 10 träd, den ursprungliga ringen av åtta tujor runt viloplatsen är re-ducerad till tre stycken. Rygghäckar saknas mellan gravraderna på några sträckor, mest påtagligt i den nordöstra delen.

Gångsystem

Gångsystemet på kyrkogården är traditionellt och har följt den sedvanliga utvecklingen med att grusgångar sås igen och ersätts med gräsmatta.

På gamla delen av kyrkogården, närmast kyrkan, går gångar till och från kyrkan samt runt denna. Vid kvarter B finns dessutom kvar en gång som går runt kvarteret längs med gravarna utmed kyrko-gårdsmuren. Gångar inom kvarteren längs med gravraderna har sätts igen och är nu del av en utbredd gräsmatta. Samtliga gångar på gamla kyrkogården är lagda med grus.

Kapellet och minneslunden i norr ligger lägre än kyrkogården och nås via en stentrappa. Gångarna till kapellet är lagda med plattor av röd kalksten, till minneslunden leder en grusgång.

De bevarade gångarna på den nya kyrkogården söder om Kyrkvä-gen är också huvudsakligen lagda med grus. Gångsystemet följer kyrkogårdens struktur. På den västra delen löper en gång runt det upphöjda kvarteret D, på den östra delen går grusgången ett varv runt. Den mest betonade sträckningen är den i hängbjörksallén mellan förgården vid den norra entrén och den anlagda runda vi-loplatsen vid den södra muren.

Förgården har markbeläggning av röd kalksten, liksom gångarna på den upphöjda terrassen i kvarteret D. Det finns flera stenlagda gångar, men de är övervuxna med gräs.

Gravårdstyper

Kyrkogården i Forserum speglar med sina gravvårdar huvudsakligen 1900-talets gravkultur. På gamla kyrkogården finns främst många familjegravar, många av dessa i påkostad skala och utformning, men i stor utsträckning förenklade genom att endast vårdstenen idag finns kvar. Stenramar, häckarrangemang, grusbäddar och eventuella staket runt gravarna är till största delen borttagna. En vanlig form av familjegravsvård på Forserums kyrkogård är den låga stenramen med en i stenen förhöjd plakett för namn och årtal.

På nya kyrkogården förekommer också de påkostade familjegra-varna, men i mindre utsträckning, och då huvudsakligen på den ursprungliga västra delen. Den yngre delen av nya kyrkogården präglas helt av vårdar från 1900-talets andra hälft, och följer det sedvanliga mönstret för dessa.

Beskrivning av enskilda kvarter

Kvarter A

Allmän karaktär

Kvarter A utgör ett mindre kvarter gamla kyrkogårdens sydvästra del. Det omges i söder och väster av kyrkogårdsmuren och skuggas av stora lönnar i trädkransen. Gravar är ordnade i linjer i nord-sydlig riktning med vårdarna vända åt öster. Kvarteret är välexponerat för kyrkobesökare, vare sig man går in genom södra eller västra ingången. Som en följd av detta är också gravvårdarna mer påkostade och ståtliga, dessa kvarter hör oftast till de som har avsatts som köpegravs område med stora familjegravar. Kvarteret är öppet och har ingen större vegetation mer än det ståtliga idegransparet bredvid en grav rest över köpmannen Alfred Karlsson. Troligen har flera gravar varit omgärdade av kantklippta häckar, men alla spår av detta är borta nu. Kvarteret har en låg grad av förnyelse vilket förstärker intrycket av ett enhetligt och kulturhistoriskt värdefullt kvarter.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna i kvarter A är relativt enhetliga vad gäller utformning, proportioner, ålder och social klass. Det stora flertalet vårdar är högresta i stort format, närmast manshöga. Den äldsta är från 1891, det stora flertalet är dock från 1900-talets första hälft. Ett tiotal av gravarna har idag kvar sina grusbäddar, inklusive ramverk runt. Troligen har alla gravar tidigare haft grusbäddar, men i takt med tiden har flera såtts igen. Kvarter A är ändå det kvarter på Forserums kyrkogård med flest bevarade grusbäddar vilket gör det speciellt ur den synvinkeln. Att kvarteret har varit ett köpegravs område för välbeställda familjer bekräftas av de många titlarna. Här förekommer köpmannen, kyrkoherden, disponenten, fabrikören mfl. Undantag från dessa gravar med höga titlar är en grav rest över en soldat, samt två mindre liggande vårdar som ser ut som kvarlämnade gravar från allmänna linjen. Ett fåtal gravar från 1900-talets senare del har tillkommit men huvudintrycket är ändå att kvarteret är ett homogent äldre kvarter med vårdar från 1900-talet första hälft.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kvarteret är ett ovanligt välbevarat gravkvarter med många så kallade köpegravsvårdar, resta över personer ur samhällets övre skikt. Titlar speglar den sociala skiktningen på kyrkogården, att här vilar personer ur samhället högre klasser, men speglar också samhällets sammansättning. Kvarteret är relativt enhetligt med många högresta vårdar av stort format, många dessutom med bevarade grusbäddar vilket är sällsynt på kyrkogården i övrigt. Kvarteret är därmed det

Högresta gravar i kvarter A, flera med bevarade stenramar och grusbäddar.

Kvarter A. Många gravar har titlar och Orts- eller gårdsnamn. .

Museivård i kvarter A.

Riksdagsman J. Samuelsons grav i kvarter B.

Kvarteret är bitvis påtagligt utglesat och förenklat, med borttagna gångar, stenramar och grusbäddar.

bäst bevarade på kyrkogården och ger en bra bild av äldre gravkultur för de bättre bemedlade.

Kvarter B

Allmän karaktär

Kvarter B ligger liksom kvarter A söder om kyrkan, och har troligen haft en liknande prägel av stora och påkostade köpegravsvårdar. På senare år har många gravvårdar tagits bort och grusbäddar lagts igen med gräs, varför det idag väsentligt skiljer sig åt från det mindre kvarteret i väster. Kvarteret präglas av stora familjegravar från 1800-talets slut fram till 1930-talet, med nyare tillägg. Till största delen saknar gravarna grusbäddar och gravramar. I kvarteret ingår även en rad med gravar utmed södra och östra kyrkogårdsmuren, också dessa är företrädesvis större familjegravar men utan grusbäddar och gravramar. Kvarteret är öppet och domineras av gräs, därtill ger de stora luckorna från borttagna gravar ett ödsligt och ovärdigt intryck. En hängask står i kvarterets sydvästra del nära kyrkogårdens södra ingång. Utmed södra muren står vid inventeringstillfället ett mycket stort antal vårdar tagna ur bruk och ditflyttade. På ett olyckligt sätt är de nära att blandas med vårdar fortfarande i bruk. En grusgång följer gravarna längs med kyrkogårdsmuren.

Gravårdstyper

Kvarteret präglas av större familjegravar, huvudsakligen från 1900-talet förra hälften, men har förnyats kontinuerligt. Gravvårdarna är till skillnad från kvarter A främst låga och breda, ursprungligen med gravramar och grusbäddar. En handfull gravar har kvar sina gravramar och grusbäddar, dessa är värdefulla för att behålla det påkostade intrycket som ett köpegravskvarter gav. Titlar förekommer rikligt och speglar de högre klasser som begrovs i detta köpegravsområde; disponent, fabrikkör, skraddarmästare, men även kyrkliga titlar såsom kyrkoherde, kantor och kyrkvård. Anmärkningsvärd är riksdagsmannen J. Samuelsons grav med gjutjärnsstaket och grusbädd i sydöstra hörnet, den enda i sitt slag på kyrkogården. Även kyrkovärden Westbergs familjegrav i polerad diabas märks genom sin ovanligt monumentala skala. I kvarterets östra del finns ett antal vårdar från 1930-talet som har hört till allmänna linjen.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Den typiska köpegravskaraktären har till stor del gått förlorad i och med att grusbäddar och stenramar har avlägsnats. Genom bevarade gravvårdars storlek och utformning kan man ändå fortfarande förstå kvarterets ursprung. Kvarvarande familjevårdar med grusbäddar och stenramar bör därför värnas, speciellt i kvarterets västra del, även om gravrätten gått ut. Ett kulturhistoriskt värde ligger även i enskilda

vårdar med titlar, vårdar av konstnärlig kvalitet och vårdar som representerar olika person- eller lokalhistoriska värden. Komplettering kan göras med vårdar som anpassas till befintliga.

Äldre vårdar tagna ur bruk och uppställda mot södra kyrkogårdsmuren bör tas till vara på ett värdigt sätt, om möjligt ställas åter på ursprunglig plats.

Kvarter C

Allmän karaktär

Kvarter C utgör hela området norr om kyrkan och tillkom då kyrkogården utvidgades 1886. Även detta kvarter har under 1900-talet kommit att präglas av stora köpegravar med grusbäddar och stenramar. De påkostade gravarna och en rik förekomst av familjegravar och titlar visar på gravområdets höga status. Detta ska ses i förhållande till det nya gravområdet från sekelskiftet 1900, söder om Kyrkvägen.

Gravarna är ordnade i linjer, huvudsakligen i nord-sydlig riktning. Kvarteret har på senare tid successivt glesats ut och såväl gravvårdar som gångsystem har förenklats.

Av de tidigare dominerande grusgravarna återstår idag ett 30-tal. I några delar av kvarteret är de bevarade i sammanhängande avsnitt, på andra delar är gravraderna så utglesade och förenklade att strukturen blivit svårt att begripa. Kvarteret får i dessa delar karaktären av ett öppet fält utan riktning.

Från kyrkans sakristia till kapellet norr om kyrkogården löper en grusgång. Väster om trappan ned till kapellet ligger ett område med urngravar från 1980-talet och framåt. Gravraderna har här väst-östlig sträckning. Stenarna, och raderna, är tätt placerade och gravytan markeras endast med en liten plantering.

Gravvårdstyper

Typiska vårdar i kvarteret är låga, breda grusgravar med stenram. Stenramen är borttagen på många håll och grusyten har blivit överväddad med gräs. Gravar med årtal är främst från 1940- och 50-talen, enstaka är äldre (den äldsta är från 1913) och yngre. I kvarteret finns påtagligt många familjegravar; nära hälften av vårdarna är resta över familjer eller makar.

Liksom i kvarteren A och B är titlar vanligt förekommande. Återkommande titlar är fabrikör och hemmansägare samt yrkesmästartitlar (här trädgårds-, glas- och postmästare). Två av kyrkans anställda vilar här, en kyrkoherde och en kyrkvärd. Övriga titlar är

Museivård i kvarter C

Område med bevarade grusgravar i kvarter C

Kvarteret är bitvis påtagligt utglesat och förenklat, med borttagna gångar, stenramar och grusbäddar.

Urgravfältet i den norra delen av kvarter C

Kvarter D mot norr.

Typiska vårdar i kvarteret

en distriktskorpral, en skohandlare och en lärarinna.

Nära kyrkan står ett par museivårdar från 1600-talet, 1677 respektive 1696.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Liksom i kvarteret B är den tidigare tydliga karaktären av köpegravsområde till stor del förlorad i och med de gallringar och förenklingar som gjorts i kvarteret. För att åskådliggöra kvarterets ålder bör sammanhängande partier med grusgravar värnas, även sedan gravrätten gått ut. Bevarande av vårdar med titlar och andra uppgifter av lokalhistoriskt värde ger kyrkogårdsmiljön ett påtagligt historiskt djup. Det stora antalet familjegravar är också ett karaktärsdrag att beakta.

Kvarter D

Allmän karaktär

Kvarter D ligger på nya kyrkogården söder om den gamla. Kvarteret ligger på en låg platå och är tydlig avgränsat gentemot kvarter E genom omgärdande häckar av ölandstok och en sluttande vall. Kvarteret har troligen ursprungligt varit avsett för allmänna linjen, några av de äldst bevarade vårdarna tyder på detta. Kvarteret är enhetligt och regelbundet med gravvårdar i långa rader från söder till norr, samtliga vårdar vända mot öster. Endast vissa luckor med gravar utan vårdar förekommer. Kvarteret D är uppdelat i en västlig och en östlig del, den västliga innehåller något fler äldre vårdar. Gångar är lagda med röd kalksten.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna är enhetliga till format och storlek, tidsmässigt förekommer dock en viss spridning. De äldsta vårdarna är från 1905, alltså hör de till de första som gravsattes på den då nästan nya kyrkogården. Nästan samtliga är halvstora och högresta, ett par undantag förekommer i form av liggande små hällar, bland annat några som är resta över barngravar från 1930-, 40- och 50-talet. Gravvårdarna följer stilmässigt respektive tids ideal, från formella och klassicerande vid 1900-talets början, till mer naturlika former vid dess slut. De yngre vårdarna från 1980-talet och framåt har också det typiska låga och breda formatet. De äldsta vårdarna verkar ha ingått i allmänna linjen, ett gravsätt som troligen övergavs på 1950-talet – efter detta förekommer främst familjegravar. Titlar är som väntat få i ett kvarter av denna typ, några som förekommer är en pastor, en sjuksyster, en smedsmästare och en bokhandlare.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kvarter D är ett relativt enhetligt kvarter med regelbundna rader

av jämnstora gravvårdar med tidsmässig spridning från 1900-talets början fram till idag. De äldsta vårdarna är värdefulla för att tydliggöra kvarterets mer än hundraåriga historia, vilken annars är lätt att förbise på grund av dess i övrigt moderna karaktär. Det huvudsakligen kulturhistoriska värdet ligger i kvarterets enhetliga utformning och i enstaka vårdar där vårdar med hög ålder, titlar och personhistoriska värden överväger.

Kvarter E

Allmän karaktär

Kvarter E ligger på västra delen av nya kyrkogården, anlagd år 1900, och omsluter kvarter D. Kvarteret är ett av de största och är blandat vad gäller ålder och typ av gravvårdar, huvudsakligen familjegravar. Vårdarna står i nord-sydliga rader vända mot både öster och väster. Ursprungligen har det troligen varit ett köpegravsområde avsett för familjegravar. Kvarteret är gräsklätt och öppet, de gångar som finns går runt kvarter D samt till och från ingången i nordvästra hörnet, och är anlagda med grus.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna i kvarter E är nästan samtliga familjevårdar, och spannar från den tid då nya kyrkogården anlades fram till idag. Området är heterogent med högresta vårdar, låga breda gravvårdar i form gravramar med upphöjd inskriptionsplatta, låga moderna gravvårdar, med eller utan bevarade grusbäddar. De flesta äldre gravvårdar är klassiserande och har ursprungligen haft grusbäddar och gravramar, nu finns endast ett tiotal kvar. Som väntat är antalet titlar högt i kvarteret, dessa speglar socknens sociala historia med yrken och verksamheter under 1900-talet; många hemmansägare ligger här liksom några handlande. Bland enstaka titlar märks bland annat en överkonstapel, sotarmästare, bryggare, soldat, sjukvårdsgrenadjär och ett trafikbiträde. Bland övriga inskriptioner märks referenser till missionsförbundets sångbok vilket speglar frikyrkligheten i socknen. Några spår av allmänna linjen finns inte – dessa har konsekvent begravts i kvarter D istället.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

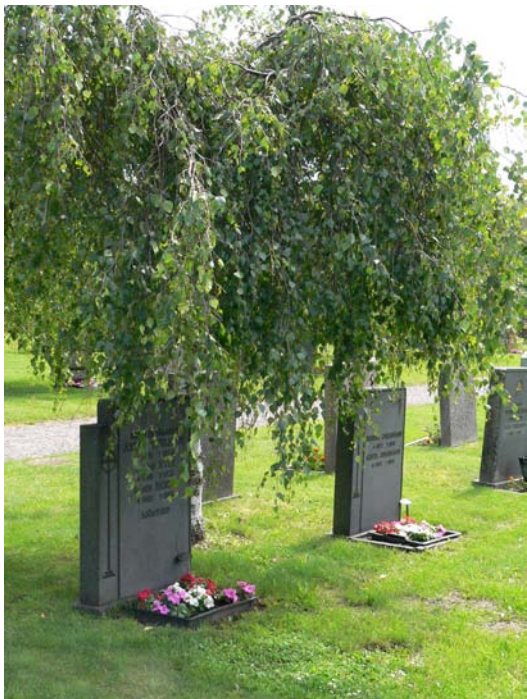
Kvarteret hör till de större och präglas av familjegravvårdar från hela 1900-talet. Vårdarna är typiska för sin tid och den stora blandningen speglar skiftande ideal under seklet. Andelen grusbäddar har varit betydligt större och de kvarvarande har därför ett pedagogiskt värde för att rättvist kunna spegla kvarterets ursprung. Ett kulturhistoriskt värde ligger även i enskilda vårdar med titlar, vårdar av konstnärlig kvalitet och vårdar som representerar olika person- eller lokalhistoriska värden.

En rad väl bevarade gravar längs grusgången. Till vänster syns slänten upp mot kvarter D.

Norra delen av kvarteret, med en blandning av vårdtyper. Många vårdar är förenklade och gångar igenlagda.

Typiska vårdar längs gången i kvarter F.

Kvarteret mot norr. Hängbjörkarna ramar in, men rygghäckar saknas.

Kvarteret mot väster.

Kvarter F

Allmän karaktär

Kvarter F ligger väster om kvarter E på nya kyrkogården och mitt för den ingång i norr som utvidgningen av den nya kyrkogården försågs med omkring 1950. Kvarteret består av resta stenar i nordsydliga rader som flankerar en grusgång som går från den norra entrén till en plats med pelartujor vid södra muren. Längs med gravraderna står hängbjörkar. Kvarteret är väldigt homogent med likvärdiga vårdar regelbundet placerade utan luckor.

Gravårdstyper

Gravvårdarna i kvarter F är alla från 1953 eller senare, huvudparten är dock från 1950- och 60-talet. Vårdarna är typiska för sin tid, högresta och relativt stora, med något undantag följer samtliga detta format. Variationerna är få inom detta format, det handlar om den övre kanten som antingen är rak eller rundad, samt olika stenmaterial. Som ett typiskt modernt kvarter förekommer titlar endast sparsamt, tre som förekommer är hemmansägare, fabrikkör och direktör. Gravarna är alla familjegravar och står på gräs.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kvarteret hör till de mest homogena kvarteren på kyrkogården och vårdarna är till stor del de tidigaste som sattes upp på den nya utvidgningen från 1950-talets början. Även om vårdarna är relativt unga är de av en typ som inte är så vanliga, och som sällan ses så enhetligt samlade som i detta kvarter. Det är också i enhetligheten som det främsta kulturhistoriska värdet ligger. Vid byte av gravrätter bör nya vårdar anpassas i storlek och form till befintliga.

Kvarter G

Allmän karaktär

Kvarter G utgör huvuddelen av den senaste utvidgningen från omkring 1950 (ritad 1948). Kvarteret avgränsas åt tre håll av kyrkogårdsmuren, med trädkrans, och åt det fjärde (väster) av hängbjörksallén i kvarter F. I norr ligger entrén, med muromgärdad förgård. Det plana och relativt stora fältet är avdelat i mindre ytor genom ett system av häckplanteringar av två sorters spirea samt ölandstok. Mitt i kvarteret står ett solitärt körsbärsträd som fokuspunkt. Grönskan utgör ett dominant uttryck i kvarterets karaktär.

Majoriteten av gravvårdarna daterar sig från början av 1960-talet till mitten av 1980-talet och de flesta är resta över enskilda personer

eller makar. Häckplanteringarna bildar avgränsade rum, där gravvårdarna är placerade i rader på ömse sidor om häckarna. Marken är gräsbesädd.

I det sydöstra hörnet finns ett urngravfält med gravar från de senare decennierna. Stenarna är av likande typer som de övriga, bara tätare placerade.

Gravvårdstyper

De äldsta gravvårdarna (med årtal) härrör från början av 1960-talet och står i den södra delen av kvarteret. De yngsta står i urngravfältet i sydöst. Den absoluta majoriteten av vårdarna är rektangulära stående stenar, inte påtagligt höga. Framför vårdarna finns små planteringar, ofta stenkantade. Stenarnas utformning är relativt enkel och följer den gängse utvecklingen vad gäller materialbehandling och stensorter. Endast enstaka vårdar avviker från detta mönster, t.ex. ett kors i sten samt ett par moderna variationer på järnkors.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kvarter G är homogent utformat, med en utpräglad rumslighet. Denna skapas av förgården och av den lummiga grönskan, d.v.s. de relativt höga häckarna, den omgärdande trädkransen och det stora solitära körsbärsträdet. Grönskan är ett viktigt arkitektoniskt inslag på denna del av kyrkogården, och den gröna strukturen är i huvudsak välbevarad. Häckplanteringen har dock vissa luckor, i synnerhet märkbart i den nordöstra delen, och trädkransen är påtagligt gles i söder. Förgården har ett tidstypiskt stramt formspråk som understryker platsens dignitet.

Gravvårdarna är enhetligt utformade. Storlek och typ bör vara vägledande vid byte av gravrätter. Kvarteret tål dock en viss avvikelser, liksom också skett fram till idag, så länge den gröna strukturen bibehålls.

Hela utvidgningen, d.v.s. kvarteren G och F sammantagna, är ritad av stadsträdgårdsmästaren i Jönköping, I. Andersson och utgör ett gott exempel på samtidens planeringskonst. Ritningarna, med angivna växtsorter, finns att tillgå vid ev. komplettering.

Område H

Allmän karaktär

Område H utgörs av ytan för kapell och minneslund norr om kyrkan. På området förekommer inte någon gravsättning.

Rygghäckar av spiréa bildar avgränsade rum, körsbärsträdet är en fokuspunkt.

Den gröna strukturen är en viktig del av utformningen i kvarter F och G

Förgården vid entrén, från öster. Rygghäckar saknas på flera ställen i denna del av kvarteret .

Flera rosenbuskage står vid kapellet

Begravningskapellet från väster.
Nedan: Hela område H från söder. Bilden är ett montage.

Området byggdes ut under mitten av 1960-talet, efter ritningar av Jönköpingsarkitekten Lars Stalin. Begravningskapellet är samkomponerat med resten av området. Anläggningen är ganska rustik, med många traditionella referenser och omsorgsfullt valda material.

Minneslunden norr om kapellet är tillkommen vid ett senare tillfälle. Själva minnesmonumentet är byggt av tegel och natursten, platsen är grusad och möblerad med bänkar. En ljusbärare i glas och smide står placerad invid bänkarna.

Platsen är relativt avskild, men saknar tydlig gräns mot resten av anläggningen. Bl.a. står en vattenpost och en soptunna nära intill, och de låga häckarna skärmar inte av helt från trafik och passerande utanför kyrkogården.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kvarteret är modernt och medvetet gestaltat. Det kulturhistoriska värdet är främst förknippat med kapellets arkitektur och andra gestaltningsmässiga kvaliteter.

Minneslunden är ett uttryck för senare tiders begravnings seder.

Kulturhistorisk bedömning och karaktärisering av kyrkogården i sin helhet

Forserums kyrkogård har anor tillbaka till 1100- eller 1200-talet, då kyrkan uppfördes. Kyrkan byggdes ut (förlängdes) och fick ett fullbrett rundat kor år 1781. Västtornet byggdes 1902 och ersatte den fristående klockstapeln. År 1935 byggdes tornet om till nuvarande utseende och sakristian tillkom.

Kyrkogårdens äldsta delar utgörs av området närmast runt kyrkobyggnaden samt de södra kvarteren. Från den äldre tiden finns en handfull museivårdar (1600-tal), placerade nära kyrkans västentré. Den första dokumenterade utvidgningen skedde åt norr år 1886. Strax därefter, år 1900, invigdes en helt ny del söder om Kyrkvägen. Denna är i sin tur utvidgad åt öster omkring 1950. Under mitten av 1960-talet anlades området med begravningskapell norr om kyrkogården, kompletterat med minneslund under senare tid.

Idag har den äldre kyrkogården en oregelbundet trekantig form. Den är omgiven av kraftiga kallmurar och har en uppvuxen trädkrans, smidesgrindar och grusgångar, vilka alla är värdefulla typiska drag hos en landsbygdskyrkogård och bidrar till upplevelsen av kyrkplatsens ålder.

Den äldre kyrkogården har tidigare dominerats av köpegravar med påkostade vårdar, grusbäddar och stenramar. Denna karaktär är till stor del förlorad i och med de gallringar och förenklingar som gjorts under de senaste decennierna.

Kvarter A, med exponerat läge i det sydvästra hörnet, innehåller många högresta vårdar med titlar och ger fortfarande en bra bild av äldre gravkultur för de bättre bemedlade. Det stora antalet familjegravar i kvarter B och C är också ett karaktärsdrag att beakta. I övrigt ligger de kulturhistoriska värdena på den äldre kyrkogården främst i enskilda gravvårdar med person- och lokalhistoriska värden.

Den yngre kyrkogården är närmast kvadratisk i formen och tydligt tvådelad. Den första utvidgningen från 1900 består av kvarter D, beläget på en kvadratisk platta och ursprungligen ett område för allmänna linjen, och det omslutande kvarter E som anlagts för köpegravar.

Det huvudsakliga kulturhistoriska värdet ligger i den enhetliga utformningen av kvarter D och i enstaka vårdar. Kvarter D uppvisar regelbundna rader av jämnstora, enkelt utformade gravvårdar och en tidsmässig spridning från 1900-talets början fram till idag. Bland enskilda vårdar finns värden i tydliga stilideal och konstnärliga kvaliteter, samt vårdar som representerar olika person- eller lokalhistoriska värden. Kyrkogårdens äldsta vårdar tydliggör dess mer än hundraåriga historia, vilken annars är lätt att förbise på

Detalj av den smidda grinden vid västentrén, med inskriptioner från 1836.

Högresta vårdar och några bevarade grusbäddar på den gamla kyrkogården (kvarter A).

Kraftiga kallmurar och en uppvuxen trädkrans omger den gamla kyrkogården.

Entrén till utvidgningen från ca 1950.

Kvarter G med karaktärsskapande lummig grönska

Den nyaste utvidgningen från sydost.

grund av dess i övrigt moderna karaktär. Andelen grusbäddar i kvarter E har varit betydligt större och de kvarvarande har därför ett pedagogiskt värde.

Den senaste utvidgningen från ca 1950 är ritad av Ivar Andersson, stadsträdgårdsmästaren i Jönköping, och utgör ett gott exempel på samtidens planeringskonst. Den har en utpräglad rumslighet som skapas av förgården och av den lummiga grönskan. Grönskan är ett viktigt arkitektoniskt inslag på denna del av kyrkogården och den gröna strukturen är i huvudsak välbevarad. Förgården har ett tidstypiskt stramt formspråk som understryker platsens dignitet. Detta följs upp med en hängbjörksallé, kantad av höga och enhetliga vårdar, som betonar axeln mellan entrén och den runda viloplatsen invid den södra muren. Viloplatsen har förlorat de flesta av de omgärdande höga tujorna, men kan fortfarande förstås.

Gravvårdarna är enkelt och enhetligt utformade i efterkrigstidens ideal, vittnande om förskjutningen av individen till kollektivet. Vid byte av gravrätter bör nya vårdar anpassas i storlek och form till befintliga. Kvarteret tål dock en viss avvikelse, liksom också skett fram till idag, så länge den gröna strukturen bibehålls.

Den senaste utvidgningen med gravkapell och minneslund norr om kyrkan visar på tidstypiska företeelser från den senare delen av 1900-talet.

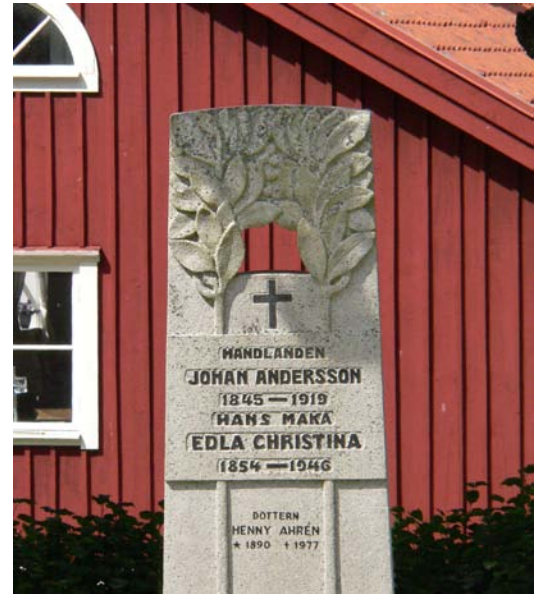
På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar ändras och gravrätter återgår och får nya ägare. Det är dock viktigt att man i den långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och gravvårdar från alla tider.

Generellt gäller att gravvårdar med titlar, Orts- eller gårdsnamn har ett större kulturhistoriskt värde jämfört med motsvarande vårdar som saknar dessa inskriptioner. Bevarande av vårdar med titlar och andra uppgifter av lokalhistoriskt värde ger kyrkogårdsmiljön ett påtagligt historiskt djup, då de ger en bild av socknens verksamheter och sociala sammansättning.

Enskilda gravvårdar kan även ha ett högt värde på grund av t.ex. konstnärlig eller hantverksmässig kvalitet, lokal tillverkning eller att de representerar en tidigare vanlig vårdtyp. Gravar med grusbäddar har en lång tradition på landets kyrkogårdar men håller nu på att bli ett sällsynt inslag, i synnerhet på landsbygdskyrkogårdarna.

Att tänka på i förvaltning av kyrkogården:

- De olika delarna i Forserums kyrkogård har tydligt särprägel. För att spegla de epoker då de tillkommit är det av värde att delarna får behålla sina individuella karaktärer.
- Den äldre kyrkogårdens kallmurar, trädkrans, smidesgrindar och grusgångar har höga kulturhistoriska värden.
- Utvidgningen från ca 1950 har en utpräglad rumslighet och strukturer där grönskan är ett viktigt arkitektoniskt inslag.
- Vårdar äldre än 1940 och vårdar med titel utgör viktiga inslag på kyrkogården. Därmed är det av vikt att de bevaras, helst på plats.
- Vårdar äldre än 1850 och gjutjärnskors skall finnas med på kyrkans inventarieförteckning.

Äldre vård i kvarter A. Församlingshemmets utbyggnad i bakgrunden.

Nedan: Forserums kyrka från sydost.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv (JLM)

Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv. (JLST)

Antikvarisk topografiska arkivet, Stockholm, genom kopior i länsstyrelsens arkiv. (ATA)

Forserums kyrkliga samfällighets arkiv

Tryckta källor

Gullbrandsson, Robin, Forserums kyrka, Kulturhistorisk karakterisering och bedömning, Byggnadsvårdsrapport 2007:30, Jönköpings Läns Museum 2007

Sveriges bebyggelse. Landsbygden. Jönköpings län III. Uddevalla 1957

Växjö stift i ord och bild, Stockholm 1950

Otryckta källor

Miljö- och byggnadsnämndens i Nässjö sammanträdesprotokoll 2001-11-06, Dnr 01.0558

Växjö stifts frågelista 1949, Ivar Hylanders underlag för artikel i Växjö stift i ord och bild 1950, i Jönköpings läns museums arkiv

Tekniska och administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr: B336/05

Beställare: Växjö stift

Fastighetsägare: Forserums kyrkliga samfällighet

Rapportansvarig: Anette Lindgren

Foto: Anette Lindgren

Län: Jönköpings län

Kommun: Nässjö kommun

Socken: Forserums socken

Fastighetsbeteckning: Forserum 8:1

Belägenhet: Ekonomiska kartans blad Kanarp
6E 9d 1990

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv